

GroenePreek-2023 (categorie theoloog)

Jan Scheele-Goedhart

Lezing: Jeremia 4:5-28

Jeremia 4:20a: "Ramp op ramp wordt gemeld, heel het land gaat te gronde."

Gemeente van onze Heer Jezus Christus,

'Ramp op ramp wordt gemeld', zegt de profeet Jeremia. Hoe dat bij u is, weet ik niet, maar wat mij betreft is dat een goede typering van hoe het is met alle klimaatnieuws van de laatste tijd. Er lijkt een niet aflatende stortvloed van doemberichten op gang te zijn gekomen. En je vraagt je af: hoe erg kan het worden? Is er nog toekomst, nog hoop?

Ik noem zo eens wat voorbeelden. Op de dag dat ik dit schrijf kopt de NOS dat klimaatverandering desastreuze gezondheidseffecten kan hebben. *'Hittestress, ondervoeding, overstromingen, infectieziekten'* – zomaar een rijtje effecten van het veranderende klimaat die, aldus weer een recent onderzoek, over zo'n jaar of zeventig desastreus kan uitpakken.

Als jonge kinderen van nu oud zijn, dus. Dat had het IPCC, de VN-organisatie die zich met het klimaat bezighoudt, een paar maanden eerder ook al laten weten. Het NRC vatte het op de voorpagina destijds zo samen: *'wie nu geboren wordt, zal in zijn leven met extreme hitte te maken krijgen'*. Dat gaat over ons, hier, en over onze kinderen, met de voorspelling dat het kleine beetje droogte en warmte dat wij de laatste jaren zien in hun leven nog veel erger gaat worden. In andere landen is het nu al zo ver. Ditzelfde voorjaar is er een vreselijke hittegolf in Azië. Schoolkinderen op de Filippijnen raken bevangen door de hitte, temperaturen stijgen tot hoogten die voor mensen dodelijk kunnen zijn – en het gaat nog erger worden, verwacht men.

'Ramp op ramp wordt gemeld', zegt de profeet Jeremia. *'Klimaatapocalyps'*, werd het in de Groene Amsterdammer genoemd, de wereld die wij kennen is tot ondergang gedoemd en het is onze eigen schuld. Grote delen van de planeet zullen onleefbaar zijn, er komen daardoor onbeheersbare vluchtelingenstromen op gang, geen land en geen beschaving is ertegen bestand, alle bestaande maatschappelijke stabiliteit zal totaal ontworpen worden.

Dat is de toekomst die Jeremia in dit hoofdstuk recht in de ogen kijkt. Als jij iemand bent die zich afvraagt: hoe erg kan het worden? En is er nog toekomst, is er nog hoop voor ons? Of als je eigenlijk denkt dat het al veel en veel te laat is om nog iets ten goede te keren, dan daag ik je uit om naar dit hoofdstuk te durven luisteren. Want Jeremia kijkt tot op de absolute bodem. Dieper ten onder dan Jeremia in dit hoofdstuk schetst kan de wereld niet gaan. *'Ik zag'*, zegt Jeremia – *'het bouwland was een woestijn'*. *'Er was geen vogel en geen mens meer'*. *'De heuvels beefden, het licht was van de hemel verdwenen'*. *'Ik zag de aarde'*, zegt Jeremia – *'ze was woest en ledig'*. Ze was woest en ledig zoals ze in het allereerste begin was. Woest en ledig. Dat is wat Jeremia in dit hoofdstuk ziet: de ont-schepping, het ongedaan maken van alle schoonheid die God ooit in de schepping gelegd heeft.

En ja, dat Jeremia dit ziet, dat betekent dat ik mezelf niet kan troosten met dat het om Godswil niet zo uit de hand zal lopen met al die alarmistische klimaatberichten. Dit is dus mogelijk: ont-schepping,

de aarde weer woest en ledig. Dit is ook de Bijbel: woorden die spreken van een meer catastrofale ondergang dan de ernstigste klimaatberichten. Er zijn, schijnt, mensen die zich om het klimaat niet zo druk maken, 'want God zorgt' – maar Jeremia 4 zegt dat het bij God mogelijk is, ont-schepping. Er zijn ook, zoals in Jeremia's tijd, allerlei mensen die zeggen: 'het komt goed', op welke manier dan ook. 'Vrede, vrede', zeiden ze in Jeremia's tijd; 'de techniek', zeggen ze in onze tijd – maar Jeremia ziet, denk ik, dieper. Ont-schepping. Hoe het er precies uit zal zien, weet ik ook niet, evenmin als Jeremia, maar de niet-aflatende kakofonie van doembeelden uit zijn en onze tijd geven je er genoeg indruk van. 'Ramp op ramp wordt gemeld', ont-schepping.

En net als in onze tijd heeft die ont-schepping bij Jeremia te maken met wat mensen doen. *Wangedrag*, zegt Jeremia, en *dwaasheid*. Die hele cascade van rampzaligheid overkomt je niet zomaar, bij Jeremia niet, bij ons niet. Wij, wij mensen, we roepen het over onszelf af. Wangedrag en dwaasheid, woest en ledig. Ont-schepping.

Toch is er als het daarover gaat één cruciaal verschil tussen Jeremia en ons. Ja, wij mensen kunnen de ont-schepping over onszelf afroepen. Jeremia is daarvan doordrongen en ook wij gaan dat steeds meer inzien. Het grote verschil is echter dat wij denken dat dat automatisch gaat. Natuurwetten, noemen we dat, zo werkt het, ont-schepping onlosmakelijk verbonden aan ons handelen. Jeremia ziet dat anders. Jeremia spreekt namens God – de God die door dat alles heen *zelf* handelt en die *zelf* nu zo de ont-schepping voltrekt. De God die zegt, bij monde van Jeremia: *Ik zal, Ik doe, Ik stuur*. Bij Jeremia zit er een stap tussen die twee, tussen ons gedrag en de uiteenrafeling van de schepping. Die stap noemt de Bijbel 'oordeel'. Dat is wat Jeremia tegen ons zegt: ont-schepping is oordeel.

Natuurlijk is dat om te huiveren; zoals zoveel klimaatnieuws de laatste tijd dat is. Huiveringwekkend, ja, zeker – maar met een randje van hoop, juist omdat God het doet, juist omdat het niet automatisch gaat. Ja, wij kunnen als mensen met ons wangedrag en onze dwaasheid de ont-schepping over onszelf afroepen, en daar zijn we hard mee bezig – maar Jeremia, die in dit hoofdstuk dat huiveringwekkende gebeuren recht in de ogen kijkt, ziet desondanks hoop. En met iedereen die zich dat afvraagt – hoe erg kan het worden? Is er nog toekomst, nog hoop? – luister ik daarnaar, naar drie lichtpuntjes van hoop middenin de catastrofe.

Het eerste is, dat er dwars door alles heen iets bewaard zal blijven. 'Heel het land wordt een woestijn', zegt Jeremia in vers 27, 'maar vernietigen zal ik het niet'. Nee, niemand weet wat Jeremia precies gezien heeft; verwoesting, een allesverzengende storm uit het Noorden, 'ramp op ramp wordt gemeld', zoals bij ons. Als dat allemaal zo gebeurt dan kan de toekomst geen andere zijn dan een toekomst van fundamentele maatschappelijke ontwrichting. 'Heel het land wordt een woestijn', en toch: niet helemaal vernietigd. 'Er zal een nieuwe tak ontspruiten aan de stronk', zo zegt een andere profeet het. Dat is in de Bijbel het thema van de *rest* die overblijft.

In die belofte van een rest die bewaard zal blijven zit ook hoop voor ons. Evenmin als Jeremia weten wij precies hoe het zal zijn: 20C, 30C, 40C opwarming misschien, maar fundamenteel maatschappelijk ontwrichtend zal het hoe dan ook zijn – dat zien we nu al. *Heel het land wordt een woestijn* – en toch, niet helemaal vernietigd. Dat is het eerste waar jij en ik vandaag hoop aan kunnen ontleen. Zelfs deze allerdiepste verwoesting, zelfs deze ont-schepping die we met ons wangedrag en onze dwaasheid over onszelf hebben afgeroepen, zelfs dat zal niet van alles het einde

betekenen. Er zal iets zijn dat door de catastrofe heen opnieuw kan beginnen, een rest. Dat is een eerste lichtpuntje van hoop voor vandaag.

Het tweede is dat het zelfs hier en zelfs nu nog niet volledig zeker is dat het te laat is. Het lijkt er bij Jeremia wel op; en het lijkt er ook bij ons op. Het is te laat, zegt men; beperken tot 1,5oC kan niet meer, 2oC waarschijnlijk ook niet, te laat, met alle consequenties van dien. Jeremia zegt het ook; met die woorden sluit hij af in vers 28: onherroepelijk besloten, zo zal het zijn.

En toch. Toch blijft daar zelfs in dit hoofdstuk nog de mogelijkheid van ommekeer naast staan. Toch blijft de profeet het zeggen, in vers 14: *'zuiver je hart van het kwaad'*. Daarin zit ook de hoop; de hoop dat, ondanks alle ervaringen van jaren, ondanks alles wat we zien aan menselijke koppigheid en aan menselijk onvermogen om die dwaasheid en dat wangedrag los te laten, ondanks jouw en mijn onvermogen, de hoop dat het nog steeds kan: tot inkeer komen, onze dwaasheid afleggen, vanuit een zuiver hart leven. En daarbij hoort in de Bijbel de hoop dat ook God zich dan zal omkeren, de hoop dat Hij, wanneer mensen tot inkeer komen dit desastreuze niet zal voltrekken.

Ook dat is hoop voor vandaag. Veel mensen voelen de machteloosheid – jij misschien ook wel – van dat er toch niets meer aan te doen is, het is te laat. En veel mensen voelen de machteloosheid van die dwaasheid en dat wangedrag die zo diep in onze patronen en systemen ingesleten zijn dat we niet meer durven hopen er nog vrij van te komen. Tegenover die machteloosheid zegt Jeremia: bij God is er *zelfs nu* hoop, de hoop dat als mensen tot inkeer komen, Hij dit niet zal voltrekken. Dat is een tweede lichtpuntje.

Het derde en laatste is dat juist de diepte van dit oordeel laat zien hoe hartstochtelijk God is toegewijd aan een wereld waarin gerechtigheid heerst. *'Ramp op ramp wordt gemeld'*, *'woest en ledig'* – het zou zomaar kunnen dat het gebeurt, zoals het toen gebeurde. Maar als het gebeurt, dan is dat niet door duffe onverschilligheid, maar dan doet God dat omwille van iets dat belangrijker is, groter, mooier, waardevoller. Ja, huiveringwekkend is het, als het gebeurt – maar erger is het in Gods ogen als mensen in hun dwaasheid weigeren met elkaar in gerechtigheid te leven. Erger nog in Gods ogen is het als mensen die zich met zijn naam tooien weigeren zo te leven. Als God dit doet, is het omwille van dat grotere: zijn hartstochtelijke verlangen naar een wereld waar vrede en gerechtigheid heersen.

Die diepte hoor je in het boek Jeremia, en ook in dit hoofdstuk. Je hoort het in de intensiteit van de pijn van Jeremia om wat hij ziet gebeuren; en je hoort door die pijn van Jeremia heen het verdriet van God zelf om de uiteenrafeling van zijn schepping. Er is geen enkele onbewogenheid bij God over het lot van zijn schepping, toen niet en nu niet. *'Mijn hart krimpt ineen'*, zegt Jeremia, en het is de pijn van het hart van God zelf over zijn verdwaasde mensheid. Geen enkele onbewogenheid, integendeel; alleen leeft daaronder een veel grotere hartstocht voor gerechtigheid, een hartstocht zo groot dat de continuïteit van ons huidige bestaan er volstrekt niet tegen opweegt.

En groter dan wat we kwijt zouden kunnen raken als al die nu aangekondigde rampen zich werkelijk voltrekken is dus wat we dan al kwijt zouden zijn, als God zo ver komt om dit te laten gebeuren. Het bloeiende, schitterende leven dat God voor Israël bedoeld had, en voor ons, dat we daar in onze dwaasheid aan voorbijgegaan zijn – dat is het eigenlijke verlies. Zoals Jezus het zei, en het ook zelf

voorleefde: eerst het koninkrijk van God en zijn gerechtigheid. Eerst dat – en wat baat het je als je de wereld wint, maar dat verliest. Eerst dat, en je hele leven in dat teken leiden, zoals Hij dat zelf deed.

En waar wij ons eigen genot, in welke vorm dan ook, en ons eigen comfortabele bestaan liever hebben dan die goddelijke gerechtigheid, daar is het eigenlijke waardevolle al teloorgegaan. Dan zijn we het kwijt. De woorden van de profeet Jeremia, en van heel de Bijbel, zijn daarmee altijd ook een uitnodiging: geef je hart, je ziel, je kracht en je verstand alleen aan het meest waardevolle, aan God, aan zijn koninkrijk, aan zijn gerechtigheid – want God zelf is er met heel zijn hart op gebrand om dat te verwerkelijken.

‘Ramp op ramp wordt gemeld’ – hoe erg zal het worden? *‘Woest en ledig’* – is er dan nog toekomst, is er nog hoop? De hoop die Jeremia blijft zien, ook waar hij de catastrofe tot het allerdiepste recht in de ogen kijkt, die hoop is gegrond op die hartstochtelijke liefde van God. In de kakofonie van klimaatrampspoed die de media over je uitstort is dat het licht: te geloven dat God daar dwars doorheen zijn toekomst realiseert. En aan die toekomst je nu al te geven, aan zijn koninkrijk, zijn gerechtigheid – met hoop.

Amen.